

Program nauczania obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kompetencji personalnych i społecznych (KPS)

W roku szkolnym 2019/2020
przedstawiony program nauczania może być włączony
do programu nauczania do zawodu dla klas pierwszych techników
i szkół branżowych I stopnia (wszystkie zawody)
– dla absolwentów gimnazjów oraz ośmioletniej szkoły podstawowej –
w szkołach, których na efekty kształcenia dotyczące KPS
przeznaczono 30 godzin lekcyjnych¹.

Warszawa, czerwiec 2019 r.

¹ Dla szkół, w których w roku szkolnym 2019/2020 występuje jeden przedmiot „Kompetencje personalne i społeczne oraz organizacja pracy małych zespołów”, opracowaliśmy w naszym Wydawnictwie odrębny program nauczania.

Spis treści

SPIS TREŚCI	2
ZMIANY DOTYCZĄCE KOMPETENCJI PERSONALNYCH I SPOŁECZNYCH (KPS) W PODSTAWACH PROGRAMOWYCH KSZTAŁCENIA W ZAWODACH Z 2019 R.	3
CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU	4
PODREČZNIK.....	4
EFEKTY KSZTAŁCENIA I MATERIAŁ NAUCZANIA.....	5
PROPOZYCJE KRYTERIÓW OCENY I METOD SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ.....	13
SPOSOBY OSIĄGANIA USZCZEGÓLOWIONYCH EFEKTÓW KSZTAŁCENIA, Z UWZGLĘDNIENIEM MOŻLIWOŚCI INDYWIDUALIZACJI PRACY W ZALEŻNOŚCI OD POTRZEB I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW.....	16
OPIS WARUNKÓW, W JAKICH PROGRAM BĘDZIE REALIZOWANY	18

Zmiany dotyczące kompetencji personalnych i społecznych (KPS) w podstawach programowych kształcenia w zawodach z 2019 r.

W związku ze zmianą sposobu ujęcia w podstawach programowych efektów kształcenia dotyczących KPS – w kwalifikacjach dla różnych zawodów efekty kształcenia dotyczące KPS mogą być zapisane w odmienny sposób. Liczba efektów kształcenia z tego zakresu w różnych zawodach również może być odmienna.

Wstępna analiza zapisów dotyczących KPS w podstawach programowych kształcenia w różnych zawodach z 2019 r. wskazuje, że zasadniczo nie różnią się one od zapisów zawartych w podstawach programowych kształcenia z 2017 r.

Przepisy rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania² oraz rozporządzenia w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach nie określają, jak mają być nazywane przedmioty zawodowe realizowane w szkole ani w której klasie mają być one realizowane – jest to decyzja każdej szkoły. Ponieważ treści nauczania dotyczące KPS i OMZ są potrzebne w realizacji innych przedmiotów zawodowych, prawdopodobnie najlepszym rozwiązaniem będzie przyjęcie, że przedmiot KPS będzie realizowany w klasach pierwszych techników, szkół branżowych I stopnia i szkół policealnych – w wymiarze 30 godzin.

Realizacja przedmiotu kompetencje personalne i społeczne powinna odbywać się w ramach godzin przeznaczonych na kształcenie zawodowe.

W rozporządzeniu w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach z 2019 r. zapisane jest, że nauczyciele wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia zawodowego powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania kompetencji personalnych i społecznych. Jest to dobre rozwiązanie – jednak aby było ono skuteczne, na początku cyklu kształcenia (czyli w klasie I) uczniowie powinni mieć obowiązkowe zajęcia edukacyjne z kompetencji personalnych i społecznych.

Lekcje KPS wprowadzone na początku cyklu kształcenia pokazałyby uczniom, jakie kompetencje i umiejętności są ważne w zawodzie, który zdobywają, pozwoliłyby im też poznać różne metody i techniki oraz nabyć podstawowe wiadomości i umiejętności w tym zakresie. Dzięki temu stworzony by był fundament, wykorzystywany do budowania przez każdego ucznia kompetencji personalnych i społecznych i umiejętności organizacji pracy zespołów w danym zawodzie.

Ponadto wprowadzenie do programów nauczania dla zawodu obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu KPS daje pewność, że podstawa programowa kształcenia w zawodzie zostanie na pewno zrealizowana w tym zakresie. Natomiast gdyby to nauczyciele innych przedmiotów zawodowych stwarzali uczniom warunki do nabywania kompetencji personalnych i społecznych, istotnych z punktu widzenia nauczanego przez nich przedmiotu – mogłoby się okazać, że niektóre zapisy podstawy programowej nie zostaną zrealizowane.

Jeżeli w zawodzie, w którym Państwa szkoła realizuje kształcenie, występują dwie kwalifikacje – to efekty kształcenia dotyczące KPS są zapisane w każdej z nich i najczęściej mają identyczne brzmienie. Jednak zgodnie z rozporządzeniem w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach z 2019 r. jednostki efektów kształcenia dotyczące KPS nie są powtarzane, gdy kształcenie zawodowe

² W roku szkolnym 2019/2020:

- **we wszystkich klasach techników i szkół branżowych I stopnia przeznaczonych dla absolwentów gimnazjów** należy stosować plany nauczania określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r., poz. 703).
- **we wszystkich klasach techników i szkół branżowych I stopnia przeznaczonych dla absolwentów ośmioklasowej szkoły podstawowej** należy stosować plany nauczania określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2019 r., poz. 639).

odbywa się w szkole prowadzącej kształcenie w tym zawodzie. Zatem jednostka efektów kształcenia dotycząca KPS jest realizowana tylko jeden raz.

Charakterystyka programu

Program nauczania obejmuje zajęcia edukacyjne dotyczące kompetencji personalnych i społecznych. Jest on przeznaczony dla techników, szkół branżowych I stopnia i szkół policealnych, realizujących kształcenie w każdym z zawodów wymienionych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego. Program nauczania może być wykorzystywany również przez podmioty organizujące kształcenie w ramach kwalifikacyjnych kursów zawodowych.

Przedstawiony program nauczania obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kompetencji personalnych i społecznych może stanowić element programu nauczania dla każdego zawodu. Treści zawarte w programie nauczania dotyczą różnych branż, bo bez względu na to, w jakim zawodzie ktoś będzie pracował, zawsze będzie mógł wykorzystać zdobyte kompetencje personalne i społeczne.

Każdy nauczyciel korzystający z tego programu nauczania powinien go uzupełniać o treści nauczania specyficzne dla zawodu, w którym będzie on wykorzystywany. Każdy nauczyciel korzystający z tego programu nauczania może również dowolnie go modyfikować i dostosowywać do własnych potrzeb.

Przedstawiony program nauczania zawiera wszystkie elementy programu nauczania obowiązkowych zajęć edukacyjnych, stanowiących element programu nauczania dla zawodu, jakie zostały wymienione w Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1457, z późn. zm.).

W strukturze prezentowanego programu nauczania zamieszczone są następujące elementy:

- a) **efekty kształcenia i materiał nauczania** dla wyodrębnionych bloków tematycznych z podaniem liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych bloków. Dla każdego bloku tematycznego podane zostały informacje o:
 - materiale nauczania;
 - uszczegółowionych efektach kształcenia;
- b) **propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia;**
- c) **sposoby osiągania uszczegółowionych efektów kształcenia**, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów;
- d) **opis warunków, w jakich program będzie realizowany.**

Dodatkowym materiałem dla Państwa, wysyłanym w odrębnym pliku, jest plan wynikowy oraz zestaw testów do obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kompetencji personalnych i społecznych.

Program nauczania został sporządzony przy założeniu, że na realizację materiału nauczania związanego z kompetencjami personalnymi i społecznymi przeznaczono 30 godzin i że materiał nauczania realizowany jest w postaci odrębnego przedmiotu. Do techników i szkół policealnych, w których na kompetencje personalne i społeczne i organizację pracy małych zespołów przeznaczono łącznie 30 godzin, mamy opracowany odrębny program nauczania i plan wynikowy.

Podręcznik

Dla uczniów realizujących ten program nauczania przeznaczony jest podręcznik: A. Krajewska „Kompetencje personalne i społeczne” – wydany przez Wydawnictwo Ekonomik – Jacek Musiałkiewicz (wyd. II z 2018 r. lub późniejsze), dlatego układ planu wynikowego jest zgodny z układem treści tego podręcznika.

Efekty kształcenia i materiał nauczania

Wprowadzenie

Realizacja zajęć z zakresu kompetencji personalnych i społecznych (KPS) pozwoli na osiągnięcie wymienionych poniżej efektów kształcenia.

W zakresie kompetencji personalnych i społecznych (KPS) uczeń:

- 1) przestrzega zasad kultury i etyki;
- 2) jest kreatywny i konsekwentny w realizacji zadań;
- 3) potrafi planować działania i zarządzać czasem;
- 4) przewiduje skutki podejmowanych działań;
- 5) ponosi odpowiedzialność za podejmowane działania;
- 6) jest otwarty na zmiany;
- 7) stosuje techniki radzenia sobie ze stresem;
- 8) aktualizuje wiedzę i doskonali umiejętności zawodowe;
- 9) przestrzega tajemnicy zawodowej;
- 10) negocjuje warunki porozumień;
- 11) jest komunikatywny;
- 12) stosuje metody i techniki rozwiązywania problemów;
- 13) współpracuje w zespole.

Wstępna analiza zapisów dotyczących KPS w podstawach programowych kształcenia w różnych zawodach z 2019 r. wskazuje, że przedstawiona powyżej lista obejmuje efekty kształcenia zawarte w podstawach programowych kształcenia dla wszystkich zawodów. Aby upewnić się, że w przypadku nauczanego przez Państwa zawodu to założenie jest prawdziwe, należy sprawdzić, jakie efekty kształcenia są zapisane w podstawie programowej kształcenia dla tego zawodu.

Jeżeli ww. efekty kształcenia obejmują szerszy zakres w porównaniu z efektami kształcenia zapisanymi w podstawie programowej dla nauczanego przez Państwa zawodu, to nie trzeba nic z tym robić. Będzie to zgodne z obowiązującymi przepisami Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 2019 r. w sprawie ogólnych celów i zadań kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz klasyfikacji zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. z 2019 r., poz. 316), które zawiera zdanie: „Program nauczania zawodu może również wykraczać poza treści nauczania ustalone dla danego zawodu w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego”.

Jeżeli natomiast ww. efekty kształcenia nie obejmują jednego lub kilku efektów kształcenia zapisanych w podstawie programowej dla nauczanego przez Państwa zawodu, to należy skorygować ten plan wynikowy, uzupełniając go o zapisy dotyczące tych efektów kształcenia, ponieważ program nauczania powinien obejmować wszystkie treści nauczania ustalone dla danego zawodu w podstawie programowej kształcenia w zawodzie szkolnictwa branżowego.

Aby sprawdzić, jakie efekty kształcenia są zawarte w podstawie programowej dla nauczanego przez Państwa zawodu, najlepiej posłużyć się opublikowanym tekstem rozporządzenia. Można go pobrać z następującego linku: <http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/2019/991/1>.

Następnie należy odszukać plik PDF, w którym zamieszczone są podstawy programowe interesującego Państwa zawodu:

- plik pierwszy (str. 1–609) – podstawy programowe zawodów należących do branży audiowizualnej (AUD) i budowlanej (BUD);

- plik drugi (**str. 610–1127**) – podstawy programowe zawodów należących do branż: ceramiczno-szklarskiej (CES), chemicznej (CHM), drzewno-meblarskiej (DRM), ekonomiczno-administracyjnej (EKA), elektroenergetycznej (ELE);
- plik trzeci (**str. 1128–1657**) – programowe zawodów należących do branż: elektroniczno-mechatronicznej (ELM), fryzjersko-kosmetycznej (FRK), górniczo-wiertniczej (GIW), handlowej (HAN);
- plik czwarty (**str. 1658–2100**) – podstawy programowe zawodów należących do branż: hotelarsko-gastronomiczno-turystycznej (HGT), leśnej (LES), mechanicznej (MEC), i mechaniki precyzyjnej (MEP);
- plik piąty (**str. 2101–2520**) – podstawy programowe zawodów należących do branż: metalurgicznej (MTL), motoryzacyjnej (MOT), ochrony i bezpieczeństwa osób i mienia (BPO) i ogrodniczej (OGR);
- plik szósty (**str. 2521–3150**) – podstawy programowe zawodów należących do branż: opieki zdrowotnej (MED), poligraficznej (PGF), pomocy społecznej (SPO) i przemysłu mody (MOD);
- plik siódmy (**str. 3151–3732**) – podstawy programowe zawodów należących do branż: rolnohodowlanej (ROL), spedycyjno-logistycznej (SPL) i spożywczej (SPC);
- plik ósmy (**str. 3733–4320**) – podstawy programowe zawodów należących do branż: teleinformatycznej (INF), transportu drogowego (TDR), transportu kolejowego (TKO), transportu lotniczego (TLO) i transportu wodnego (TWO).

Efekty kształcenia i materiał nauczania

1. Kompetencje – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Definicja kompetencji. Kompetencje personalne. Kompetencje społeczne. Funkcjonalność kompetencji. Aktualizowanie wiedzy i doskonalenie umiejętności

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (8) aktualizuje wiedzę i doskonali umiejętności zawodowe.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Definiuje pojęcie „kompetencje”.

Wymienia i opisuje kompetencje zawodowe potrzebne w zawodzie, w którym się kształci.

Wyjaśnia różnice między kompetencjami, a kwalifikacjami.

Podaje przykłady form w jakich można aktualizować wiedzę i doskonalić umiejętności.

Odróżnia kompetencje personalne od kompetencji społecznych.

Opisuje drabinę kompetencji i charakteryzuje poszczególne jej szczeble.

Analizuje własne kompetencje z punktu widzenia zawodu w jakim się kształci.

Wyjaśnia, dlaczego warto uczyć się przez całe życie.

2. Porozumiewanie się ludzi – liczba godzin 3

Materiał nauczania

Definicja komunikacji. Proces komunikacji interpersonalnej. Bariery w porozumiewaniu się ludzi. Słuchanie i jego rodzaje. Parafraza. Doprecyzowanie. Informacja zwrotna.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (11) jest komunikatywny.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Definiuje pojęcia „komunikacja interpersonalna”

Wymienia dwie podstawowe formy komunikacji interpersonalnej.

Wyjaśnia, na czym polega sprzężenie zwrotne. Wymienia elementy procesu komunikacji.

Wymienia bariery powstające w procesie porozumiewania się ludzi

Wyjaśnia, dlaczego w procesie komunikacji ważne jest słuchanie.

Wymienia rodzaje słuchania.

Wyjaśnia co to jej parafraza i podaje jej przykład.

Wyjaśnia co to jest doprecyzowanie i podaje przykłady doprecyzowania.

Wyjaśnia co to jest informacja zwrotna i podaje przykłady informacji zwrotnej.

Opisuje przebieg procesu komunikacji interpersonalnej.

Charakteryzuje elementy procesu komunikacji interpersonalnej.

Pokonuje bariery powstające w procesie porozumiewania się ludzi.

Charakteryzuje rodzaje słuchania.

Aktywnie słucha innych.

Wymienia cechy dobrego i złego słuchacza.

Stosuje parafrazę w codziennej komunikacji interpersonalnej.

Stosuje doprecyzowanie w codziennej komunikacji interpersonalnej.

3. Mowa ciała – liczba godzin 1

Materiał nauczania

Trzy zasady dotyczące posługiwania się mową ciała: holistyczność, spójność i kontekst. Reguła Mehrabiana. Ruchy ciała: mimika, kontakt wzrokowy, gesty, pozycję ciała, dotyk. Zależności przestrzenne (dystans, jaki utrzymujemy z rozmówcą w czasie interakcji).

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach)

KPS (11) jest komunikatywny.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Wymienia trzy złote zasady dotyczące mowy ciała.
Wyjaśnia, jakiego zjawiska dotyczy reguła Mehrabiana.
Wyjaśnia jaki wpływ ma mowa ciała na efektywność procesu komunikacji między ludźmi.
Rozróżnia pojęcia „mowa ciała” i „komunikacja niewerbalna”.
Wymienia ruchy ciała mające wpływ na proces komunikacji interpersonalnej.
Wymienia i charakteryzuje elementy mowy ciała.
Wymienia sześć podstawowych emocji według Ekmana.
Wymienia strefy zależności przestrzennych.
Charakteryzuje trzy złote zasady dotyczące mowy ciała.
Stosuje trzy złote zasady dotyczące mowy ciała.
Świadomie używa mimiki, kontaktu wzrokowego, gestów, pozycji ciała i dotyku w procesie komunikacji interpersonalnej.
Charakteryzuje strefy zależności przestrzennych.
Ustala dystans, jaki powinien utrzymywać z rozmówcą w zależności od sytuacji.
Właściwie interpretuje mowę ciała w procesie komunikacji interpersonalnej.

4. Savoir-vivre, czyli zasady kultury i etyki w praktyce – liczba godzin 3

Materiał nauczania

Pojęcia „savoir-vivre”, „kultura”, „etyka”. Cechy osoby dobrze wychowanej. Dobór garderoby stosownie do sytuacji. Oficjalne spotkania. Zasady kultury i etyki we współpracy. Netykieta i etyka w sieci.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (1) przestrzega zasad kultury i etyki.
KPS (2) jest kreatywny i konsekwentny w realizacji zadań.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Wyjaśnia pojęcia „savoir-vivre”, „kultura”, „etyka”.
Wymienia cechy osoby dobrze wychowanej.
Wyjaśnia, na czym polega konsekwencja w działaniu.
Opisuje, w jaki sposób należy przygotować się do spotkania oraz jak należy zachowywać się w jego trakcie oraz po nim.
Opisuje zasady kultury i etyki, jakich należy przestrzegać we współpracy z innymi osobami.
Opisuje zasady wysyłania służbowych wiadomości elektronicznych.
Wyjaśnia pojęcia „netykieta”, „spam” i „hejtowanie”.
Dba o garderobę i higienę osobistą.
Dobiera strój odpowiedni do sytuacji.
Stosuje obowiązujące w biznesie „zasady pierwszeństwa”.
Stosuje zasady zachowania obowiązujące w czasie oficjalnych spotkań.
Stosuje zasady kultury i etyki, jakich należy przestrzegać we współpracy z innymi osobami.
Stosuje zasady zamieszczania plików w internecie.

Pisze służbowe e-maile sporządzone według zasad netykiety.
Stosuje sposoby obrony przed spamem.

5. Etyka i odpowiedzialność w komunikacji – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Etyczne wywieranie wpływu. Reguły wywierania wpływu. Perswazja. Manipulacja – nieetyczne wywieranie wpływu. Odpowiedzialność za działania nieetyczne. Pomoc ofiarom.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (1) przestrzega zasad kultury i etyki.

KPS (11) jest komunikatywny.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Wyjaśnia pojęcia „dialog”, „perswazja”, „manipulacja”, „mobbing”, „stalking”.

Wyjaśnia, czym jest etyczne wywieranie wpływu.

Identyfikuje różnice między etycznym i nieetycznym wywieraniem wpływu.

Opisuje mechanizm działania perswazji.

Wymienia i charakteryzuje reguły wywierania wpływu.

Identyfikuje zjawiska społeczne oparte na manipulacji.

Wyszukuje informacje o organizacjach, w których można uzyskać pomoc w obronie przed nieetycznymi zachowaniami innych osób.

Charakteryzuje funkcje jakie pełni dialog.

Stosuje reguły etycznego wywierania wpływu.

Stosuje perswazję w codziennej komunikacji interpersonalnej.

Identyfikuje u innych zachowania manipulacyjne.

Zna zasady odpowiedzialności za działania nieetyczne.

Identyfikuje zachowania uznawane za mobbing.

Identyfikuje zachowania uznawane za stalking.

6. Współpraca w zespole – liczba godzin 3

Materiał nauczania

Grupa a zespół. Proces budowania zespołu. Warunki współpracy w zespole. Ludzie w zespole.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (13) współpracuje w zespole.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Wyjaśnia pojęcie „grupa”.

Wyjaśnia pojęcie „zespół”.

Uzasadnia korzyści płynące z funkcjonowania zespołu.

Opisuje proces budowania zespołu.

Wyjaśnia jaki wpływ na pracę zespołu mają zachowania sprzyjające współpracy w zespole, a jaki wpływ mają zachowania destruktcyjne.

Opisuje jakie mogą być role w zespole.

Wymienia i charakteryzuje typy osobowości, wyodrębnione ze względu na współpracę w zespole.

Na podstawie własnych doświadczeń identyfikuje swój typ osobowości – pod względem współpracy w zespole.

Wyjaśnia różnice między grupą, a zespołem.

Na podstawie opisu sytuacji odróżnia grupę od zespołu.

Na podstawie własnych doświadczeń przedstawia proces budowania zespołu.

Podaje przykłady zachowań sprzyjających współpracy w zespole.

Podaje przykłady zachowań destrukcyjnych w zespole.

Na podstawie opisu sytuacji identyfikuje jaką rolę w zespole pełni opisywana osoba.

Podaje przykłady zespołów funkcjonujących w przedsiębiorstwach z branży w jakiej zdobywa zawód.

Angażuje się w różne zadania realizowane przez zespół.

Na podstawie własnych doświadczeń identyfikuje i opisuje rolę jaką pełnił w zespołach, w których uczestniczył.

7. Negocjowanie – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Definicja negocjacji. Charakterystyka negocjacji. Etapy negocjowania. Style negocjowania. Techniki negocjowania porozumienia.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (10) negocjuje warunki porozumień.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Podaje definicję negocjacji.

Wymienia i charakteryzuje czynniki, które wpływają na przebieg i wynik negocjacji.

Wymienia etapy przebiegu negocjacji.

Wymienia i charakteryzuje trzy podstawowe style negocjacji.

Opisuje główną zasadę negocjacji rzeczowych.

Wymienia i charakteryzuje techniki komunikacji sprzyjające doskonaleniu umiejętności negocjacyjnych.

Przedstawia przykłady sytuacji, kiedy nie warto podejmować rozmów negocjacyjnych.

Określa czynności jakie należy wykonać w ramach poszczególnych etapów negocjacji.

Wyjaśnia różnice między stylem rzeczowym a rywalizacyjnym.

Określa konsekwencje rzeczowego stylu negocjacji.

Porównuje i ocenia style negocjowania różnych osób – na podstawie opisu sytuacji.

Stosuje techniki komunikacji sprzyjające doskonaleniu umiejętności negocjacyjnych.

Negocjuje prostą umowę lub porozumienie.

8. Postawa – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Postawa. Przedmiot, cechy i elementy postawy. Rodzaje postaw. Zmiana postaw. Przestrzeganie tajemnicy zawodowej. Otwartość na zmiany.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (6) jest otwarty na zmiany.

KPS (9) przestrzega tajemnicy zawodowej.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Definiuje pojęcia „postawa”, „system wartości”.

Wymienia i opisuje cechy postawy.

Charakteryzuje rodzaje postaw z punktu widzenia stosunku do przedmiotu postawy.

Wymienia i charakteryzuje elementy postawy.

Wyjaśnia pojęcie „tajemnica zawodowa”.

Wyjaśnia, czym jest otwartość na zmiany.

Wymienia i charakteryzuje główne orientacje zmiany postaw.

Wymienia etapy wprowadzania zmiany.

Wyjaśnia, co to jest przedmiot postawy.

Wyjaśnia na czym polega złożoność postawy.

Wyjaśnia jaki wpływ na postawę człowieka mają: emocje, wiedza i zachowanie.
Charakteryzuje etapy wprowadzania zmiany.
Podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wyrażania nastawienia wobec zmian.
Na podstawie przedstawionego opisu identyfikuje jakie jest nastawienie opisywanej osoby do zmian.
Podaje przykłady informacji stanowiących tajemnicę zawodową w zawodzie, który zdobywa.
Wyjaśnia znaczenie zmiany postawy dla rozwoju człowieka.

9. Kreatywność – liczba godzin 1

Materiał nauczania

Definicja. Zasady Leonarda da Vinci. Rozbudzanie kreatywności

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (2) jest kreatywny i konsekwentny w realizacji zadań

Uszczegółowione efekty kształcenia

Definiuje pojęcie „kreatywność”.
Określa czynniki kreatywnej pracy.
Wymienia i opisuje wybrane metody i techniki wspierające kreatywność.
Wymienia i opisuje cechy charakteryzujące kreatywność.
Wymienia sposoby na rozbudzenie kreatywności i konsekwencji w działaniu.
Wyjaśnia, na czym polega kreatywność.
Określa czynniki kreatywnej pracy właściwe wykonywaniu jego zawodu.
Stosuje czynniki kreatywnej pracy w realizacji zadań.
Stosuje wybrane metody lub techniki kreatywnej pracy w realizacji własnych zadań.
Stosuje sposoby na rozbudzenie kreatywności i konsekwencji w działaniu.
Analizuje swoje zachowania pod względem rozwijania kreatywności

10. Rozwiązywanie problemów – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Pojęcie problemu. Typy problemów. Zidentyfikowanie problemu. Podejście do problemu.
Rozwiązywanie problemów. Kreatywne szukanie rozwiązań. Techniki negocjacji w rozwiązywaniu problemów.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (2) jest kreatywny i konsekwentny w realizacji zadań
KPS (10) negocjuje warunki porozumień.
KPS (12) stosuje metody i techniki rozwiązywania problemów.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Podaje definicję problemu.
Wymienia typy problemów w zależności od przyczyny ich powstania.
Wyjaśnia na czym polega prawidłowe zidentyfikowanie problemu.
Opisuje pozytywne podejście do problemu.
Wymienia 6 kroków rozwiązywania problemów.
Wymienia zasady kreatywnego szukania rozwiązań.
Wymienia 5 technik rozwiązywania problemów przez negocjowanie.
Wyjaśnia konsekwencje pozytywnego podejścia do problemu.
Opisuje na czym polegają poszczególne kroki rozwiązywania problemów.
Charakteryzuje zasady kreatywnego szukania rozwiązań.

Stosuje zasady kreatywnego szukania rozwiązań.
Charakteryzuje 5 technik rozwiązywania problemów przez negocjowanie.
Wyjaśnia na czym polega skupienie na problemie, nie na stanowiskach.
Na podstawie własnych doświadczeń analizuje swój sposób rozwiązywania problemów i wyciąga wnioski dotyczące popełnionych błędów.

11. Planowanie i podejmowanie działań – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Planowanie. Określanie celu. Zasada S.M.A.R.T.E.R. Sposoby planowania. Zasada Eisenhowera. Prowadzenie kalendarza.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (3) potrafi planować działania i zarządzać czasem.
KPS (4) przewiduje skutki podejmowanych działań.
KPS (5) ponosi odpowiedzialność za podejmowane działania.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Wyjaśnia czym jest planowanie.
Podaje sposoby na skuteczne planowanie.
Opisuje zasadę S.M.A.R.T.E.R.
Opisuje zasadę Eisenhowera.
Opisuje cechy dobrego kalendarza.
Wymienia i charakteryzuje etapy planowania.
Określa swoje cele wykorzystując zasadę S.M.A.R.T.E.R.
Stosuje zasadę Eisenhowera.
Prowadzi swój kalendarz zgodnie z cechami dobrego kalendarza.

12. Pokonywanie stresu – liczba godzin 2

Materiał nauczania

Biologia stresu.
Reakcja na stres.
Pokonywanie stresu.

Ogólne efekty kształcenia zawarte w podstawie programowej kształcenia w zawodach

KPS (7) stosuje techniki radzenia sobie ze stresem.

Uszczegółowione efekty kształcenia

Wyjaśnia pojęcie „stresu”.
Podaje przykłady chorób związanych ze stresem. Wymienia psychologiczne objawy stresu.
Wymienia emocjonalne objawy stresu.
Wymienia fizjologiczne objawy stresu.
Podaje sposoby (kroki) na pokonanie stresu.
Opisuje poziomy stresu.
Wyjaśnia, co to jest stresor i podaje przykłady typowych stresorów.
Wymienia behawioralne objawy stresu.
Stosuje sposoby (kroki) na pokonanie stresu.
Na podstawie własnych doświadczeń analizuje swój sposób na pokonywanie stresu i wyciąga wnioski dotyczące popełnionych błędów.

Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Zgodnie z art. 44 b Ustawy o systemie oświaty i Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1534) ocenianiu podlegają osiągnięcia edukacyjne oraz zachowanie ucznia (w szkole policealnej ocenianiu nie podlegają zachowania ucznia).

W ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kompetencji personalnych i społecznych oceniane są osiągnięcia edukacyjne ucznia. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do efektów kształcenia określonych w podstawie programowej kształcenia w zawodach oraz wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanych w szkole programów nauczania. O wymaganiach edukacyjnych uczniowie powinni zostać przez nauczyciela poinformowani na początku roku szkolnego.

Ocena osiągnięć ucznia nie powinna ograniczać się jedynie do rozpoznawania stopnia opanowania wiadomości i umiejętności. Powinna ona uwzględniać także następujące kryteria:

- biegłość, z jaką uczeń wykonuje zadania (zadanie może być wykonane szybciej lub wolniej, przy pierwszej lub kolejnej próbie, bezbłędnie lub z błędem zauważonym i poprawionym przez ucznia);
- formę opracowania – estetyka opracowania, czytelne zapisywanie liczb;
- formę wypowiedzi – dobór argumentów, komunikatywność, używanie fachowego języka;
- organizowanie pracy własnej przy wykonywaniu zadań;
- samokontrolę;
- wykorzystywanie komputera do wykonywania zadań;
- portfolio ucznia.

Wymienione powyżej kryteria powinny być podstawą zróżnicowania ocen pozytywnych.

Jako punkt wyjścia do propozycji przedmiotowego systemu oceniania w ramach przedmiotu Kompetencje personalne i społeczne przyjęto założenie, że warunkiem uzyskania przez ucznia oceny dopuszczającej jest opanowanie wiadomości i umiejętności co najmniej na poziomie 50% w stosunku do wymagań edukacyjnych. Następnie w celu dostosowania przedmiotowego systemu oceniania do skali ocen szkolnych zaproponowano procentowe normy opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych. Poniżej w tabeli przedstawiono propozycję ocen szkolnych i odpowiadających im poziomów opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych.

Tab. Kryteria oceniania według poziomu opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych

Ocena	Poziom opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych
1 (niedostateczna)	poniżej 50% wymagań
2 (dopuszczająca)	51–67% wymagań
3 (dostateczna)	68–78% wymagań
4 (dobra)	79–89% wymagań
5 (bardzo dobra)	90–100% wymagań

Źródło: opracowanie własne

Jeżeli uczeń opanował wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych na ocenę bardzo dobrą, a dodatkowo posiada wiedzę i umiejętności wykraczające poza wymagania programowe otrzymuje on ocenę **celującą**.

Niektórzy nauczyciele w procesie oceniania osiągnięć uczniów wolą posługiwać się kryteriami opisowymi, a nie procentowymi. Dla tej grupy nauczycieli zaprezentowano poniżej opisowe kryteria oceniania w ramach kompetencji personalnych i społecznych.

Tabela. Opisowe kryteria oceniania w ramach obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kompetencji personalnych i społecznych

Ocena	Kryteria
1 (niedostateczna)	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> nie rozumie poleceń nauczyciela; nie zapamiętuje podstawowych wiadomości; odrzuca pomoc nauczyciela i kolegów w trakcie zajęć; nie wykonuje poleceń, ćwiczeń, prac domowych; nie uczestniczy w wykonywaniu zadań w zespole; nie prowadzi zeszytu przedmiotowego i portfolio.
2 (dopuszczająca)	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> częściowo rozumie polecenia nauczyciela; zapamiętuje podstawowe wiadomości i potrafi je odtworzyć z pomocą nauczyciela; rozpoznaje, nazywa i charakteryzuje z pomocą nauczyciela poznane pojęcia i dokumenty; wykonuje z pomocą nauczyciela proste polecenia i ćwiczenia; uczestniczy w wykonywaniu zadań w zespole; prowadzi zeszyt przedmiotowy i portfolio.
3 (dostateczna)	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozumie polecenia i instrukcje; zapamiętuje podstawowe wiadomości i odtwarza je samodzielnie; rozumie omawiane zagadnienia; samodzielnie i poprawnie wykonuje proste ćwiczenia i zadania; umie zastosować zdobyte umiejętności w praktyce; aktywnie uczestniczy w wykonywaniu zadań w zespole; systematycznie prowadzi zeszyt przedmiotowy i portfolio.
4 (dobra)	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozumie polecenia i instrukcje; zna omawiane na lekcjach zagadnienia i prezentuje je w sposób logiczny i spójny; rozumie omawiane na lekcjach zagadnienia i wyjaśnia innym osobom; potrafi formułować wnioski; uczestniczy w dyskusjach, przedstawia własną opinię, używa argumentów; aktywnie uczestniczy w lekcjach; poprawnie i sprawnie wykonuje ćwiczenia i zadania; próbuje zastosować zdobyte umiejętności w praktyce; systematycznie i starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy i portfolio.
5 (bardzo dobra)	<p>Na ocenę bardzo dobrą uczeń powinien spełnić kryteria jak na ocenę dobrą oraz dodatkowo:</p> <ul style="list-style-type: none"> posiada bogate wiadomości z zakresu wszystkich treści nauczania; wykazuje zainteresowanie dodatkowymi źródłami informacji dotyczącymi omawianych treści nauczania; samodzielnie poszukuje informacji w różnych źródłach oraz je selekcjonuje; w sposób twórczy próbuje rozwiązywać problemy; koordynuje pracę zespołu.
6 (celująca)	<p>Na ocenę celującą uczeń powinien spełnić kryteria jak na ocenę bardzo dobrą oraz dodatkowo:</p> <ul style="list-style-type: none"> zdobywa dodatkową wiedzę z zakresu omawianych zagadnień i przekazuje ją innym uczniom; podejmuje się (indywidualnie lub w zespole) wykonania dodatkowych zadań znacznie wykraczających poza program nauczania.

Źródło: opracowanie własne

Autor programu nauczania proponuje następujące sposoby sprawdzania osiągnięć ucznia z zakresu kompetencji personalnych i społecznych:

- ocena pracy na lekcji (wypowiedzi ustne, udział w dyskusji, obserwacja zaangażowania uczniów w czasie wykonywania zadań w grupie).
- ocena wiedzy przez organizowanie quizów (on-line) i omawianie wyników;
- ocena zaangażowania ucznia w realizację projektu edukacyjnego;
- ocena zadań praktycznych wykonywanych przez ucznia;
- ocena wykonywanych ćwiczeń;
- ocena portfolio ucznia;
- ocena prac domowych (ćwiczenia, notatki z obserwacji dokonanych przez ucznia, notatki z wycieczek edukacyjnych, notatki dotyczące bieżących wydarzeń);
- ocena prac pisemnych (sprawdziany, kartkówki, krzyżówki, testy);
- grupowa i indywidualna informacja zwrotna dotycząca postępów w procesie uczenia się.

Sposoby osiągania uszczegółowionych efektów kształcenia, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów

W trakcie realizacji programu nauczania obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kompetencji personalnych i społecznych nauczyciel może stosować różnorodne sposoby postępowania zmierzające do osiągnięcia zamierzonych efektów kształcenia. Sposoby te należy różnicować w zależności od uzdolnień uczniów, ich zainteresowania przedmiotem oraz warunków, w jakich program jest realizowany.

Nauczyciel powinien dążyć do tego, aby uczniowie świadomie i aktywnie uczestniczyli w procesie nauczania–uczenia się, pozwoli to na łatwiejsze osiągnięcie efektów kształcenia. Stopień aktywności uczniów będzie wynikał z ich uzdolnień oraz zainteresowania poszczególnymi częściami materiału nauczania.

Aktywny udział uczniów w lekcji można osiągnąć poprzez dobór odpowiednich metod nauczania. Dlatego w procesie nauczania–uczenia się należy stosować **metody aktywizujące**, np.: interaktywne quizy, odwróconą lekcję, webquest, word cafe, dyskusję, burzę mózgów, mapy myśli, metodę sytuacyjną, metodę symulacyjną, metodę projektów (np. puzzle tematyczne, kolaże, tablice informacyjne, filmiki, blogi i vlogi uczniowskie), techniki teatralne (improwizacja, inscenizacja, drama) i studium przypadku. Zadania powierzać mniejszym zespołom, np. 2-3 osobowym. Dzięki zastosowaniu tych metod uczniowie mogą aktywnie uczestniczyć w lekcjach i nabywać umiejętności, które będą im potrzebne w przyszłym życiu zawodowym.

Bardzo ważną rolę odgrywają **metody oparte na bezpośrednich kontaktach**, takie jak: spotkania, wywiady, wycieczki dydaktyczne, obserwacje uczestniczące. Dzięki wykorzystaniu tych metod uczeń ma możliwość zapoznania się z prezentowanymi przez różne osoby kompetencjami personalnymi i społecznymi. Metody te stwarzają możliwość konfrontacji zdobytej wiedzy z praktyką.

W procesie nauczania–uczenia się wskazane jest wykorzystanie **metody portfolio**. W ramach tej metody szczególne znaczenie ma prowadzenie teczek, do której uczeń wpina sporządzone przez siebie dokumenty, ćwiczenia, testy.

Inną metodą nauczania, którą warto często wykorzystywać w procesie nauczania–uczenia się jest **kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych**. Metoda ta jest szczególnie przydatna w trakcie realizacji tych części materiału nauczania, w których uczeń zdobywa nowe umiejętności lub doskonali już posiadane. Kształtowanie umiejętności odbywa się najczęściej poprzez pokaz wykonany przez nauczyciela (zazwyczaj połączony z instrukcją dla ucznia o tym, jak wykonać określone zadanie), a następnie próby podejmowane przez ucznia i korygowane przez nauczyciela.

Kolejną z metod nauczania, które można wykorzystać w procesie nauczania–uczenia się jest **metoda symulacyjna**. Polega ona na stworzeniu uproszczonego (modelowego) fragmentu rzeczywistości. Metoda ta zapewnia z jednej strony kształtowanie umiejętności w warunkach zbliżonych do rzeczywistości, z drugiej zaś pozwala na uniknięcie konsekwencji nieudanych prób.

Niektóre z zagadnień realizowanych w ramach przedmiotu kompetencji personalnych i społecznych, zwłaszcza związane z wprowadzaniem nowych pojęć, wymagają zastosowania **tradycyjnych metod nauczania**, np. wykładu, rozmowy nauczającej, pracy z tekstem.

Podstawowym środkiem dydaktycznym wykorzystywanym w procesie edukacyjnym powinien być podręcznik.

W trakcie procesu nauczania–uczenia się warto wykorzystywać również inne źródła informacji (internet, encyklopedie, słowniki, testy publikowane w prasie, czy w internecie). Dzięki temu można ukształtować u uczniów umiejętność wyszukiwania i korzystania z różnych źródeł informacji. Wielu

uczniów najczęściej będzie korzystać z mediów elektronicznych. W tej sytuacji zadaniem nauczyciela jest uświadomienie uczniom, gdzie i jak mają szukać potrzebnych informacji. W miarę możliwości należy umożliwić uczniom korzystanie na lekcjach z internetu. Jeżeli szkoła nie dysponuje odpowiednią liczbą komputerów, to wyszukanie odpowiednich informacji w internecie, po udzieleniu niezbędnych wskazówek przez nauczyciela, może być przedmiotem pracy domowej. Uczniowie posiadający własne komputery mogą tę pracę wykonać w domu, a uczniowie nieposiadający komputerów – w bibliotece, kawiarni internetowej lub wykorzystując komputer innych osób. To właśnie umożliwia metoda **webquest**. Wystarczy nadać opisanym wyżej działaniom określoną, właściwą metodzie strukturę (nauczyciel określa cele, potrzebne kompetencje i zadania, wskazuje źródła pozyskania informacji, podaje algorytm postępowania, po czym uczniowie wykonują całą pracę związaną ze zdobyciem wiedzy na dany temat, przetwarzają, analizują i prezentują na lekcji wymieniając się tym, co i gdzie znaleźli, a istotną rolą nauczyciela jest informacja zwrotna, konkluzja i wnioski w odniesieniu do wiedzy merytorycznej). Narzędzia TIK (technologie informacyjno-komunikacyjne) można wykorzystać do zaciekawienia uczniów tematem, zweryfikowanie wstępnej lub nabytej wiedzy, podane w atrakcyjnej formie. Polecamy wykorzystanie aplikacji dla nauczycieli typu Learning Apps, całkiem dobrze sprawdzają się media społecznościowe. Wykorzystanie interaktywnych quizów w aplikacjach takich jak Kahoot, Quizziz, Quizlet, wirtualne klasy, umożliwiają pracę nawet z telefonami komórkowymi, które uczniowie zwykle mają przy sobie, w czasie rzeczywistym lub odroczone (mogą wykonać zadania online w domu).

Inną grupą przydatnych środków dydaktycznych są środki audiowizualne, które pozwalają na nagrywanie i odtwarzanie scenek sytuacyjnych czy dyskusji. Środki audiowizualne mogą być wykorzystywane również do przedstawiania uczniom filmu dydaktycznego lub zapisów audycji (radiowych, telewizyjnych) dotyczących kompetencji personalnych i społecznych. Przy oglądaniu audycji bądź filmu należy zastosować **metodę kierowania obserwacją**. Nauczyciel w tej metodzie komentuje obserwację najczęściej przed nią i po niej. Podsumowuje wnioski zgodnie z przekazem merytorycznym.

Opis warunków, w jakich program będzie realizowany

Zajęcia edukacyjne z kompetencji personalnych i społecznych powinny być prowadzone w pracowni, która powinna być wyposażona w:

- stanowisko komputerowe dla nauczyciela podłączone do sieci lokalnej z dostępem do internetu;
- projektor multimedialny;
- podręczniki i słowniki;
- przestrzeń odpowiednią do zadań z aktywnością fizyczną, przemieszczaniem się, pracę w mniejszych grupach; z możliwością ustawienia krzeseł w literę U, bez stołów (na wybranych lekcjach);
- przestrzeń odpowiednią do prac manualnych, tworzenia kolaży (z fragmentów czasopism przyklejanych na kartonach), tablic, plakatów (na wybranych lekcjach);
- stanowiska komputerowe (jedno stanowisko dla jednego ucznia), wszystkie komputery podłączone do sieci lokalnej z dostępem do internetu i z podłączeniem do drukarki (na wybranych lekcjach).